

Xədicə Güllüeva⁶⁴BULUD QARAÇORLU SƏHƏNDİN POEZİYASINDA
“KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” ƏNƏNƏSİ

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında “Dədə Qorqud” motivlərinin əks olunduğu şairlərimizdən biri də Cənubi Azərbaycan şairi Bulud Məşədi Mütəllib oğlu Qaraçorlu Səhənddir. O, 1926-cı ildə qədim elm, mədəniyyət mərkəzlərimizdən və paytaxt şəhərlərimizdən biri olan Marağada yoxsul ailədə dünyaya göz açmışdır. Səhəndin soyu xəzərlərin məşhur qaraçorlu tayfası ilə bağlıdır. Deyilənə görə ədib doğulan günü göy üzünü sağanaq (güclü) yağış buludları aldığı üçün türk elat ənənələrinə sadıq qalaraq təbiət hadisəsini düşərli əlamət hesab etmişlər və uşağa Bulud adı vermişlər. Şair 1979-cu ildə Tehrandə qəflətən ürək tutmasından vəfat etmişdir.

Klassik Şərq poeziyasının sərt qayda-qanunları içərisində püxtələşmiş ədib həm də Güneydə məzmun və forma baxımdan yeni – modern şeirin təməlini qoymuşdur. Şairin poeziyaya gətirdiyi yenilik XX əsrin ortalarında İran, Türkiyə, Qərb və Quzey Azərbaycan poeziyasında olan modern yaradıcılıqla əlaqəli idi. Səhənd artıq kvantitativ ölçüdən imtina edərək sillabik şeirlər yazırdı. Onun fikrincə, Azərbaycan xalq dilinin poetik xüsusiyyətlərinə bu forma məqbuldur. Səhəndin modernizmi özünəməxsus demokratikliyi və humanizmi ilə fərqlənirdi. Ədibin gənclik illəri Təbriz inqilabı dövrünə təsadüf edir. Yaradıcılığı “Xatirə” adlı mənşəm əsəri də daxil olmaqla demək olar ki, milli azadlıq mövzusu üzərində köklənmişdir.

Səhəndin yaradıcılığının zirvəsi sözsüz ki, “Dədə Qorqud” mövzusunda yazdığı ikicildlik “Sazımın sözü” poemalar silsiləsidir. Səhəndin 1984-cü ildə Bakıda çap olunmuş bu əsəri haqqında kitabın tərtibçisi R.Qəmbərqızı qeyd edir ki, ədib 1965-ci ildə kitabın birinci cildini qeyri-leqal formada nəşr etdirmişdir (1, 195).

Hələ uşaq yaşlarından aşiq şeiri, saz sənəti şairin iliyinə o qədər işləmişdir ki, sonrakı yaradıcılığına da bu doğma ruh işiq tutmuşdur. Səhənd xalqın keçmişinə sahib çıxır, eyni zamanda gələcəyə aparacaq yolu “keçənlərin izi” ndə axtarırdı.

Danış dilim, aşiq, dilin var olsun!
Ardı kəsilməyən qoy bu dastanın,
Danış, keçənlərin izilə bəlkə,
Əlindən yapışaq yol axtaranın! (4, 171)

Səhəndin ürək ağrısı 1965-ci ildə nəşr olunmuş və içərisinə “Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul”, “Dirsə xanın oğlu Buğac”, “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı” başlığı altında 3 boy daxil edilən “Sazımın sözü” əsərində öz əksini tapmışdır. Əski soykökə xitabən yazılmış dastanın başlığında kiçik şeir parçası sonrakı misralarda yatan böyük amalın carçısı rolunu oynayır.

Orda ki, dil, ağız sözdən usanar,
Soruşsun, mətləbi tellər söyləsin.
Dodaq danışarsa, od tutar yanar,
Gərəkdir zəxmələr, əllər söyləsin (3, 70).

Səhənd xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə, etnoqrafiyasına, adət və ənənəsinə bağlılığını bu əsərlərlə ön plana çəkmiş və “Duxa Qoca oğlu Domrul” boyunda belə ifadə etmişdir.

Hər elin, obanın əfsanələri
O elin ruhunu tərənnüm edir,
Əfsanəvi əllər surət çəkəni
Ellərin simasın təcəssüm edir (3, 72)

Ədibin bu əsərləri yazmaqda ən ali məqsədi xalqın damarlarında qanla bingə axan milli yaddaşı, qəhrəmanlıq ruhunu oyatmaq, işıqlı gələcəyə çıxarmaq idi.

Dişi aslan, qoç igidlər
Qulluğuna söyləyim mən
Bu ellərin, obaların
Ataların, babaların
Gəldiyindən keçdiyindən
Həq badəsin içdiyindən (3, 77).

“Duxa Qoca oğlu Domrul” poemasında boyda vurğulanan Türk qadınının vəfa, etibar, sədaqət və hünər kimi dəyərlərini ortaya qoyaraq estetik ruhda qələmə almışdır.

Demək, bir qadının eşqi, vəfası
Tanrı qəzəbinə qələbə çaldı.
Domrulun gel açdı, güllü, dünyası,
Yüz qırx il yaşadı, yüz qırx il qaldı (3, 94).

“Dirsə xan oğlu Buğac” poemasında “Ana haqqı-Tanrı haqqı” ideyası ilə yanaşı xeyrin şəh üzərində qələbəsi ustalıqla nəzmə çəkilmişdir. Qadına hörmət və ehtiramın vurğulandığı bu hissə müxtəlif bədii lövhələrlə cilalanmış, poetikliyi daha da artırmışdır.

Bu haqqı tanıyan, haqqı sevən el
Mərifətdə incə yerlərə çatmış,
“Ana haqqı-Tanrı haqqıdır”- deyə

⁶⁴ BDU-nun magistranı

Belə bir bədii məsəl yaratmış (3, 99).

Ömrünü xalqınun istiqlalına həsr etmiş şair ana yurda və xalqına məhəbbət göstərmiş, öz tarixi soykökü ilə daima öyünmüşdür. “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı” poemasında mərdliyi Türk adı ilə bir tutmuş, hətta ayrılmaz əkiz qardaşı hesab etmişdir.

Əzəl gündən qəhrəmanlıq
Mərdanəlik, qoçaqlıq
Vətənimin, ellərimin
Ad-saniyla yanaşdır.
Doğrudan da hər insanlıq
Fəxri olan təziyyələr,
Bu ellərin, obaların
Əkiz bir tay qardaşdır (3, 127)

Ədibin 1976-cı ildə çap olunmuş “Dədəmin Kitabı” adlanan ikinci cildində “Qaracıq Çoban”, “Bəkil oğlu İmran”, “Təpəgöz” başlığı altında 3 boy qələmə alınmışdır. 6460 misradan ibarət olan bu əsəri sadəcə olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarının nəzmə çəkilməsi kimi başa düşmək olmaz. Səhənd buradakı dərin duyğuları daha dolğun, daha həqiqi mənada doğrultmaq üçün, əsərdə müfəssəl proloq və epiloqlardan istifadə etmişdir. Bu yolla mənsub olduğu ulu Türk soyunun unudulmuş tarixini, mənəvi dəyərlərini yeni forma və dillə təqdim etməyə müvəffəq olmuşdur.

Poemanın başlığında verilmiş parçada öz müasirlərini səsləyirdi ki, milli dəyərlərindən uzaqlaşmasınlar və bu keçmişə öyrənib təbliğ etsinlər.

Mənim də əlimdən bu gəlir ancaq,
Səni keçmişinlə eləyim tanış,
Başuca yaşamaq istəsən əgər,
Bax gör babaların necə yaşamış! (4, 166)

“Qazan xanın evinin yağmalanması” boyu əsasında qələmə alınmış “Qaracıq Çoban” poemasında Səhənd həmvətənlilərini yadellilərə qarşı birlik olub, mübarizə aparmağa çağırır. Öz yurdunda qonaq kimi yaşamağından, doğma dilinin qadağan olunmasından Qorqud dədəyə şikayət edir.

Öpürəm Dədənin cəmər əlini:
- Ata, oğlun himmət diləyir səndən!
Bil ki, ellərimin halı yamandır,
Əsirhəmə xeyir-duavı məndən! (4, 174)

Səhənd “Bəkil oğlu İmran” poemasında millətini aşağılayan, əsilsiz, köksüz kimi təqdim və təbliğ edən sovinistlərə, onların böhtanlarına qarşı sübut etmək istəyirdi ki, onun soyunun şanlı və parlaq keçmiş var.

Elində yaşayır, el üçün ölən,
Odur ki, el əziz, vətən əzizdir,
Ölməzdir vətənin əməyin bilən,
Nankor el nə bilir, vətən nə bilir! (4, 225)

Mifik xarakter daşıyan “Basatın Təpəgözü öldürməsi” boyuna əsaslanaraq yazdığı “Təpəgöz” poemasında xalqınun başı üzərində hegemonluq edən hakim dairələri simvolik mənada Təpəgöz (adamıyeyən) adlandırmışdır.

Bir daha mən
Tanımışam, tanımışam
Əsrimizin
“Birgözlüsün”
“Təpəgözün”!
Haralarda, harda, harda.

Hər torpaqda, hər diyarda
Tanımışam o qəddarı,
O quduzu, o kaftarı (4, 252).

Şairin bu misralarında onun “Kitabi-Dədə Qorqud” eposuna həm bir sənətkar, həm də bir vətəndaş kimi maraq və münasibətinin bütün mənası ifadə olunmuşdur. Dastarı nəzmə çəkmək bir şair işidirsə, onun altında yatan milli həqiqətləri üzə çıxarmaq isə artıq Səhəndin vətəndaş əqidəsindən irəli gəlmişdir (1, 200).

Əsər Cənubi Azərbaycanda M.Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poemasından sonra ikinci ədəbi hadisə hesab edilir. Böyük ziyalı doktor Cavad Heyət “Dədəmin kitabı”- na yüksək qiymət vermişdir. Onu Firdovsinin “Şahnamə”- silə müqayisə etmiş və Azərbaycan türklərinin “Millətnaməsi” adlandırmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Yeganə İsmayılova. Dədə Qorqud kitabı və müasir Azərbaycan ədəbi düşüncəsi. Bakı: Elm, 2011, s. 368
2. Səhənd. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, s. 22.
3. Səhənd. Sazımın sözü. Bakı: Yazıçı, 1984, s. 254.
4. Səhənd. Qorqud ədəbiyyatı. Bakı: Öndər, 2004.
5. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası (IV cild). Bakı, 1988, s. 280.
6. Səhənd. Divan (hazırlayan: Eldar Məhəmmədzadə Sədiq). Təbriz, 2010.

Açar sözlər: poeziya, dastan, boy, ənənə, "Dede Qərqud".

Key words: poetry, epos, a part of epos, tradition, "Dede Korkut"

Ключевые слова: поэзия, эпос, часть эпоса, традиция, "Деде Коркут"

The tradition of "Kitabi-Dada Gorgud" in the poetry of Bulud Garachorlu Sahand
SUMMARY

The scope of "Book of Dede Korkut" tradition in modern poetry is very wide. If we look at a number of studies, we can see that the "Korkut traditions" have been the main criteria in the work of many writers. One of these poets is the South Azerbaijani poet Sehend. The series of poems written by the author is based on national motifs in the saga. Respect for the great ancestor, national values has found a new form in the language of Sahand. The moral qualities of the Turks, such as loyalty, devotion, courage, came to the fore.

Традиция «Китаби-Дада Горгуд» в поэзии Булуда Гарачорлу Саханда
РЕЗЮМЕ

Ареал развития традиции "Китаби-Деде Коркут" в современной поэзии очень широк. Если мы посмотрим на ряд исследований, то увидим, что "традиции Коркута" были главным критерием в творчестве многих писателей. Один из этих поэтов - южно-азербайджанский поэт Сехенд. Написанный автором цикл стихотворений основан на национальных мотивах саги. Уважение к великому предку, национальным ценностям обрело новую форму в языке саханд. На первый план вышли моральные качества турок, такие как верность, преданность, отвага.

Rəyçi: dos.S.Abbasova